

סדרת התערוכות העתקת שמש עוסקת בפרקטיקות אדריכליות המוצאות ביטוי באמנות. בתערוכה הראשונה בסדרה, "העתקת שמש" 1 השתתפו האמנים: טובה לוטן, נלי אגסי, ליאור גריידי ורון עמיר. בעבודותיהם בחנו אמנים אלה את השפה הגרפית המשמשת את המתכנן בשלב הרעיוני של פרויקט או מבנה העתידים להיבנות – השרטוט האדריכלי. זהו מבט-על שבאמצעותו גבולות השטח ושימושיו מוגדרים ומשפיעים למעשה על אופן התנועה בו.

בתערוכה הנוכחית, "מודל", **האמנים אבשלום, אורית אדר בכר, גלעד אופיר יוסף – ז'וזף דדון** בשיתוף עם **דורון פון בידר** משתמשים בפרקטיקה נוספת העומדת לרשות מתכנן הפרויקט: המודל, דגם שמטרתו הדמיה תלת-ממדית של מבנה מתוכנן, הוא נדבך נוסף בשרשרת הייצוגים המאפשרים לבחון רעיון מבני או פעולה. כאשר האמן מאמץ פרקטיקה זו, הוא קוטע את התהליך שאמור להוביל אל התוצר המוגמר האידאלי ומעמיד במרכז אובייקט גולמי ומנותק מהקשר. הסטה זו מן השפה הפרקטית, התכנונית אל מעשה האמנות היא מונחת בבסיס התערוכה שלפנינו.

במבט ראשון, דומה שבאובייקטים, בתצלומים ובהדמיות המוצגים כאן גלום פוטנציאל העתיד להתממש בקרוב, אך לאמיתו של דבר הם-הם התוצר הסופי, משל היו עובר מנוון או לא מפותח המוצג לראווה. חריגה זו מהתהליך ההגיוני מאפשרת להביט אל מקום מטפורי ומעוררת תחושות של עקרות, חוסר תכלית וחידלון.

האובייקטים של אורית אדר בכר נראים לכאורה כמו "מקטים", מבנים או פסלים מוקטנים בשלב העיבוד הפלסטי הראשוני. הצצה לתוך אותם גופים משנה את החוויה שעוברים הצופים – החלל הנגלה שם עצום ממדים, ריאליסטי ומלא בפרטים, אתר ארכיטפי, נטול חיים אליו ניתן להשקיף רק מבחוץ. התעתוע הזה, אותה חוויית היפוך המתרחשת במהירות בין הגושניות החיצונית של האובייקטים הקטנים ובין העוצמה הפנטסטית, הקודרת והאפוקליפטית שבתוכם, מעורר תחושות של בלבול, אובדן התמצאות וחורבן. האשליה, אותה מצליחה אדר להפיק באמצעים דלים, מעצימה את המפגש עם הזכרון הקולקטיבי, המיתי.

ב"אופקים", אחת התערוכות במקבץ "אמנות חברה קהילה" שאצרה דרורית גור אריה במוזיאון פתח תקווה ב-2012, הציג דדון שתי פרוגרמות אוטופיות. האחת, פרי שיתוף פעולה עם איציק קריספל, אפרת-קובלסקי אדריכלים ודן חסון, הייתה מודל – חלק מרעיון רחב יריעה לשימוש במפעל "אופאר" שעמד בשימונו בעיר אופקים. השנייה, "פורטרט אדריכלי" – עבודה עם האמן דורון פון בידר על תכנון ביתו הפרטי של דדון ביישוב. הפרויקט הראשון היה חזון אוטופי, תולדה של מחקר מעמיק אודות המשמעויות של הקמת מיזם חברתי באופקים. הוא התיימר לשמש דוגמה לסדר יום ציבורי אלטרנטיבי, כפי שכתבה דרורית גור אריה: "זהו ניסיון נחרץ להנכיח את מה שרחוק מליבת התרבות הישראלית באמצעות מבט רענן בנטיית לב שקרסו ובתקוות שנרמסו תחת גלגליו של ניסוי חסר סיכוי בבני אדם".*

הפרויקט היה מניפסט ביקורתי על המציאות הקיימת, תוצאה של הזנחה רבת-שנים ומדיניות מפלה כלפי תושבי עיירות הפיתוח. דדון נשאר להתגורר באופקים ועסק בה שנים רבות בפעילות אמנותית-חברתית, מתוך הכרה בחשיבותה של עבודה הנובעת מהקהילה ומיעדת לה. מאמציו לממש את התוכנית כשלו, ועד עצם היום הזה לא נמצא גוף עירוני, ממשלתי או אחר שהתחייב להירתם למיזם.

גם שרטוט ביתו הפרטי של דדון, העבודה, 'בית 2011' המוצגת בתערוכה, היא פרי מחשבה מעמיקה של האדריכל דורון פון בידר, לבניית הבית האידאלי עבור האמן. התכנית, בבחינת "הפורטרט האדריכלי" כפי שנוסחה על ידי פון בידר, נהגתה כאנטיתזה לתכנית דירת השיכון הגנרית בה גדל דדון עם אמו.

זוהי קובייה שחורה, מינימליסטית, כמעט אטומה, צורתה בסיסית, אידאית, חפה מכל קישוט כמו מבנה פולחני, קפסולה אוטופית, המכילה את כל מה שנחוץ לדדון בחייו הפרטיים, כמו נוה מדבר, והמנותקת מכל תמהיל עירוני. שני העוגנים, הציבורי והפרטי, משלימים את רעיון השילוב בין הקהילה ופרטיות. הכוונה העמוקה והאותנטית של דדון להמשיך להתגורר בעירו ולבנות בה את ביתו לא צלחה, וגם במקרה הזה התוכנית לא התממשה.

העבודות של אבשלום "כיסא, שרפרף, אשרפרף ו" 1989 נראות במבט שטחי כרהיטים לשימוש יומיומי, אבטיפוס בשלב פיתוחו המוקדם, הרהיטים לבנים נטולי כל קישוט או סימן תקופתי, עשויים מחלקים בעלי צורה בסיסית. הרהיטים כמו התאים אותם בנה אבשלום הם תוצאה של חיפוש ארוך שנים אחר מבנה המגורים האידאלי עבורו, מתוך מטרה ליצור סביבה המסוגלת להכיל באופן המינימליסטי ביותר את הצרכים הבסיסיים והפעולות היום יומיות הנדרשות לו. האובייקטים בנויים מצורות הנדסיות פשוטות: גליל קובייה ותיבה, צבעם לבן, ללא טביעת יד אדם, זמן או קונטקסט. הם תמצית של רעיון, זיקוק של תפיסת עולם הדוגלת בניקוי הסביבה מכל "רעש" מיותר, ומבטאים הסתפקות בפונקציונלי, בניגוד לחומרני, העיצובי והאורבני. כשמושג הנקיון המוחלט והחומר עולה לדרגה מטפיזית, מתאפשר החיבור המיוחל בין הגוף והנפש או החומר והרוח, ואז הרעש הפנימי מוצא את דרכו החוצה, כמו בווידאו-ארט שלו, "רעשים" 1993, מוזיאון הלנה רובינשטיין. אבשלום הצליח בחייו לבנות רק תא אחד, כל השאר היו פרוטוטיפי מעץ. הצגתם במוזיאון או בגלריה מותרה אותם כאובייקטים אמנותיים-אסתטיים הטעונים במשמעות פואטית ואירונית, שכן הם חד-פעמיים ולא שימושיים.

תצלומיו של גלעד אופיר מתוך התערוכה נקרופוליס, צולמו בשנים 2000-1996. התצלומים מציגים מבנה בודד במרחב פתוח, לכאורה אידאל של בית מגוון מפני הטבע רחב הידיים. מבנים במקומות מבודדים, מזכירים את החזון הציוני, הפרחת השממה והמודל המוכר של חומה ומגדל, אך במבט נוסף נחשף התעותע - מדובר במבנים המשמשים לאימון חיילים, בהם מבצעים תרגול בהרג הלכה למעשה, במטרה ליישם זאת באזורי כיבוש, ניגוד גמור לתחושת הביטחון שאמור המבנה לספק. בחלק מהמבנים ניתן לראות דמיון למבני קבורה ארכיאולוגים, מצרים או אצטקים ועל כך כתבה שרית שפירא במאמרה על התערוכה "עיר המתים" - "הסצינות של נקרופוליס אלימות באילמות, דדוניתן ניזונה מעורמת ההסתרה"*

הבניות של הכיבוש מוצגת לראווה מנותקת מהמימד האנושי, זמן או מקום, "מקום לא מקום". שפירא מזכירה את הסרט סטולקר של אנדרי טרקובסקי, סיפור מסע לאזור אסון מלחמתי, שם הופך המקום פואטי מעצם היותו מנותק מכל קונטקסט, מטפורה למצבם הנפשי של הדמויות המשתתפות במסע. כל האמנים המשתתפים בתערוכה מנצלים אפוא את פרקטיקת ה"מודל" כאמצעי להצגה של רעיון נשגב, מטפורי, המנותק מהקשר של זמן ומקום, ובדרך זו מבטאים ביקורת פוליטית, חברתית או תרבותית.

אורית מור
דצמבר, 2017

הערות

1. קטלוג התערוכה אופקים פברואר 2012 אוצרת דרורית גור אריה,
2. טווים מחדש אופקים/ דרורית גור אריה מתוך הקטלוג אופקים 2012, מוזיאון פתח תקוה
3. בראשית הייתה השארית- על נקרופוליס של גלעד אופיר שרית שפירא 2000

התערוכה מתאפשרת באדיבות דר. פיליפ כהן ומוזיאון פתח תקוה